

บทที่ 7

สรุป และข้อเสนอแนะ

สรุป

ทรัพยากรน้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญกับทางเศรษฐกิจและสังคม โดยจะมีการใช้ประโยชน์ใน 4 ด้าน หลัก ๆ คือ ใช้ในการผลิตทางการเกษตร การผลิตทางอุตสาหกรรม การอุปโภค-บริโภค ตลอดจนการรักษาสภาพนิเวศที่น้ำ จากจำนวนประชากรมีมากขึ้น และนโยบายเพื่อเร่งการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้มีความต้องการใช้ทรัพยากรน้ำเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยในปี 2539 มีความต้องการทั้งหมด 55,342 ล้านลูกบาศก์เมตร และเพิ่มเป็น 74,686 ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี 2547 คิดเป็นอัตราการเพิ่มค่อนข้างมากเท่ากับร้อยละ 34.95 จากความต้องการ ดังกล่าวทำให้ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ได้มีการจัดการทรัพยากรน้ำโดยมุ่งไปในด้านสร้างอุปทานให้ทันกับอุปสงค์ที่มีเพิ่มขึ้นตลอดเวลา โดยสามารถพัฒนาแหล่งน้ำที่สามารถเก็บกักน้ำได้มากกว่าความต้องการใช้ ซึ่งน่าจะเพียงพอกับความต้องการ แต่ในความเป็นจริงร้อยละ 92 ของฝนจะตกในช่วง 4-5 เดือนเท่านั้น ทำให้มีปริมาณน้ำที่สามารถเก็บกักใช้งานได้จริงไม่เพียงพอ ส่งผลทำให้สภาวะขาดแคลนน้ำเกิดขึ้นเกือบทุกลุ่มน้ำ และต่อเนื่องตลอดเวลา โดยเกิดภาวะขาดแคลนน้ำโดยเฉลี่ยถึงปีละ 5,702 ล้านลูกบาศก์เมตร ทำให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะความเสียหายทางด้านการเกษตรที่มีเฉลี่ยถึงปีละ 289.70 ล้านบาท/ปี และเมื่อพิจารณาถึงควมมีประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรน้ำ กล่าวได้ว่าขาดประสิทธิภาพ โดยการจัดสรรทรัพยากรน้ำทางการเกษตรที่ผ่านมาส่งผลให้ราคาเงาของน้ำต่ำและมีค่าที่แตกต่างกันระหว่างพืช สำหรับแนวทางในการจัดการทางด้านปริมาณน้ำในอนาคตของภาครัฐ กล่าวได้ว่า ยังมีแนวทางที่ยังคงเน้นไปที่การสร้างอุปทานเหมือนที่ผ่านมา จึงนับว่าเป็นนโยบายที่ยังไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการด้านปริมาณน้ำ

สำหรับในด้านคุณภาพน้ำกล่าวได้ว่ามีปัญหาในทิศทางเดียวกันกับด้านปริมาณน้ำ กล่าวคือคุณภาพน้ำมีแนวโน้มต่ำลงเรื่อย ๆ และเริ่มเด่นชัดเมื่อ 3 ปีที่ผ่านมา โดยแหล่งน้ำที่มีคุณภาพน้ำดีลดลงจากร้อยละ 40 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 23 ในปี 2547 ซึ่งลดลงถึง ร้อยละ 17 ในเพียง 2 ปี เท่านั้น สาเหตุสำคัญของความน่าเสียดายน้ำเสียที่ปล่อยทิ้งสู่แหล่งน้ำธรรมชาติของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ 3 ส่วนหลัก ๆ คือ น้ำเสียอุตสาหกรรม น้ำเสียชุมชน และน้ำเสียการเกษตร ที่มีปริมาณมากเกิดความสามารถของการบำบัดตามธรรมชาติ การจัดการด้านคุณภาพน้ำในอดีตถึงปัจจุบัน กล่าวได้

ว่า มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไป เริ่มจากส่วนแรกคือ น้ำเสียอุตสาหกรรม ซึ่งได้มีพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อมที่กำหนดให้โรงงานอุตสาหกรรมมีระบบบำบัดและทำการบำบัดน้ำเสียให้ได้ค่ามาตรฐานก่อนทิ้งสู่ระบบแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่ในความเป็นจริงน้ำเสียที่ทิ้งสู่แหล่งน้ำธรรมชาติบางส่วนกลับไม่ได้มาตรฐาน ส่วนที่สองคือ น้ำเสียจากที่อยู่อาศัยที่สามารถปล่อยน้ำเสียที่ไม่ต้องมีการบำบัดเบื้องต้นสู่ระบบรวบรวมแล้วนำไปบำบัดที่ระบบบำบัดน้ำเสียรวม แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการบำบัดได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจาก ระบบบำบัดน้ำเสียทั้งหมดที่ก่อสร้างแล้วเสร็จ สามารถดำเนินการบำบัดได้เพียงร้อยละ 45.83 ของทั้งหมด และส่วนสุดท้ายคือ กิจกรรมทางการเกษตรระบายน้ำเสียที่ไม่มีการบำบัดเบื้องต้นลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติโดยตรง น้ำเสียจากทั้ง 3 แหล่งเมื่อไหลรวมกัน ทำให้เกิดความเน่าที่รุนแรงขึ้นซึ่งในปี 2547 คุณภาพแหล่งน้ำในแม่น้ำสำคัญ 48 สาย และแหล่งน้ำนิ่ง 4 แห่ง ของทั้ง 25 ลุ่มน้ำ มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์ดีพอใช้ คุณภาพเสื่อมโทรม และคุณภาพเสื่อมโทรมมาก คิดเป็นร้อยละ 51 21 และ 5 ตามลำดับ และมีเพียงร้อยละ 23 สำหรับแนวทางในอนาคตจัดการทางด้านคุณภาพน้ำในอนาคตของภาครัฐ กล่าวได้ว่ายังมีแนวทางที่ยังคงเน้นการแก้ไขที่ปลายเหตุ เหมือนที่ผ่านมา จึงนับว่าเป็นนโยบายที่ยังไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการด้านคุณภาพน้ำ

จากการวิเคราะห์ที่พบว่านโยบายของภาครัฐในการจัดการทรัพยากรน้ำในอนาคตทั้งในด้านปริมาณน้ำและคุณภาพน้ำไม่มีประสิทธิภาพ การวิจัยครั้งนี้จึงได้เสนอแนวคิดในการแก้ปัญหาในด้านปริมาณน้ำและคุณภาพน้ำ โดยอาศัยเครื่องมือทางการตลาด ซึ่งในส่วนการจัดการด้านปริมาณน้ำจะเน้นด้านอุปสงค์มากกว่าเน้นการจัดการหาแหล่งน้ำให้พอเพียงกับความต้องการ โดยยึดหลัก การควบคุมอุปสงค์การใช้น้ำ สำหรับการจัดการด้านคุณภาพน้ำต้องมีการเน้นเรื่องการจัดการเพื่อให้เกิดแรงจูงใจทางเศรษฐกิจให้ลดปริมาณของเสียมากกว่าเน้นการบำบัดน้ำเสีย โดยยึดหลัก การควบคุมอุปทานน้ำเสีย และชุดของนโยบายในการจัดการทรัพยากรน้ำที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด คือ ชุดของ การใช้นโยบายการจัดเก็บค่าน้ำชลประทานตามต้นทุนที่แท้จริง และ การให้สิทธิในการทิ้งน้ำเสียซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ โดยการใช้ชุดนโยบายดังกล่าว ทำให้การใช้น้ำชลประทานลดลง ร้อยละ 0.35 คิดเป็นปริมาณน้ำ 172.84 ล้าน ลบ.ม. และการใช้น้ำทางการเกษตรมีการจัดสรรที่ประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น โดยราคาเงาเฉลี่ยของภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นจาก 1.61 บาท/ ลบม เป็น 1.68 บาท/ ลบม หรือเพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 4.42 ปริมาณความสกปรกในส่วนของกิจกรรมการเกษตรลดลง 50.89 ล้านกิโลกรัม สมมูลย์ และความสกปรกในส่วนของครัวเรือนนอกการเกษตรลดลง 0.54 ล้านกิโลกรัม สมมูลย์ ทำให้ในภาครวมความสกปรกลดลง 51.43 ล้านกิโลกรัม สมมูลย์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายจากผลการศึกษา

จากผลการศึกษาสามารถนำมาเป็นแนวทางในการเสนอแนะเชิงนโยบายได้ดังนี้

1.1 ถึงแม้ว่าการใช้นโยบายการปรับปรุงระบบชลประทานอาจไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรน้ำ อย่างไรก็ตามในระยะสั้นอาจมีการดำเนินการก่อนได้ซึ่งทำให้มีปริมาณน้ำเพิ่มขึ้น คราวเรือนมีสวัสดิการดีขึ้น สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ นับว่าเป็นการเตรียมตัวก่อนจะใช้นโยบายเครื่องมือทางการตลาด

1.2 นโยบายของภาครัฐในอนาคตไม่ควรมีการใช้นโยบายที่เน้นค่าใช้จ่ายในการลงทุนเพียงด้านเดียวดังเช่นการปรับปรุงระบบน้ำเสีย เพราะนโยบายดังกล่าวไม่ได้ทำให้เกิดประสิทธิภาพการบำบัดเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังไม่ก่อให้เกิดแรงจูงใจต่อครัวเรือนนอกภาคการเกษตรในการลดปริมาณความสกปรก

1.3 จุดของนโยบายที่สมควรถูกนำไปใช้มากที่สุดคือ นโยบายชุดที่ 3 ซึ่งประกอบด้วยการจัดเก็บค่าน้ำชลประทานที่สอดคล้องกับต้นทุนการดำเนินการในอัตรา 0.91 บาท/ลบ.ม. และการมีใบอนุญาตปล่อยน้ำเสียที่สามารถซื้อขายเปลี่ยนมือได้ในราคา 4.98 บาท/กิโลกรัม BOD ณ จุดเริ่มแรก เพราะชุดนโยบายดังกล่าวเป็นที่มีความมีประสิทธิภาพสูงสุด

1.4 เพื่อความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติอาจใช้ชุดนโยบายที่ 3 ควบคู่ไปกับเงินโอนสู่เกษตรกรซึ่งยังเป็นการใช้นโยบายที่ยังคงมีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรน้ำ

1.5 ถ้าหากยังไม่มีความพร้อมในการใช้นโยบายชุดที่ 3 หรือชุดของการใช้นโยบายการจัดเก็บค่าน้ำชลประทานตามต้นทุนดำเนินการ และการให้สิทธิในการทิ้งน้ำเสียซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ ก็อาจเลือกใช้นโยบายเดี่ยว ที่คาดเป็นประเด็นเร่งด่วนก่อน โดยควรเลือกใช้นโยบายการจัดเก็บค่าน้ำชลประทานที่สอดคล้องกับต้นทุนการดำเนินการ เป็นตัวแทนทางด้านนโยบายปริมาณ และการให้สิทธิในการทิ้งน้ำเสียซื้อขายแลกเปลี่ยนได้เป็นตัวแทนนโยบายคุณภาพ เพราะเป็นนโยบายมีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรน้ำมากกว่านโยบายอื่น ๆ ในกลุ่มเดียวกัน

1.6 การใช้นโยบายการจัดเก็บค่าน้ำชลประทานที่สอดคล้องกับต้นทุนดำเนินการ ในอัตรา 0.91 บาท/ลบ.ม. นับว่าเป็นนโยบายที่มีประสิทธิภาพในการจัดสรรน้ำ อย่างไรก็ตามการเก็บค่าน้ำที่ยังไม่ครอบคลุมต้นทุนที่แท้จริง เช่น ค่าก่อสร้าง ค่าเวรคืน ค่าผลกระทบสิ่งแวดล้อม ซึ่งในระยะยาวอาจมีการเก็บค่าน้ำในส่วนที่ยังขาด ถ้าหากมีการใช้นโยบายไประยะหนึ่ง

1.7 การใช้ให้สิทธิในการทิ้งน้ำเสียซื้อขายแลกเปลี่ยนอาจจะกำหนดให้ใบอนุญาตมีน้อยกว่าจำนวนความสกปรกจริงในปัจจุบัน ซึ่งจะมีผลทำให้ราคาของใบอนุญาตสะท้อนถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมด้วย

2 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายทางปฏิบัติ

เพื่อให้การใช้นโยบายมีความเป็นไปได้ทางปฏิบัติจึงได้แนวทางในการเสนอการใช้นโยบายในอนาคตไว้ดังนี้

2.1 การใช้นโยบายการจัดเก็บค่าน้ำชลประทานที่สอดคล้องกับต้นทุน มีความจำเป็นที่ต้องปรับปรุงระบบตรวจวัดการใช้ปริมาณน้ำที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งระบบตรวจวัดดังกล่าวมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ องค์การในการควบคุม ดังนั้นจึงสมควรให้มีการจัดตั้งองค์การในการจัดการที่ชัดเจน ซึ่งในสภาพปัจจุบันมีสภาพที่เอื้อต่อการดำเนินการ กล่าวคือ มีการจัดองค์กรผู้ใช้น้ำอย่างเป็นรูปธรรม

2.2 การใช้นโยบายการจัดเก็บค่าน้ำชลประทานที่สอดคล้องกับต้นทุนสามารถสร้างให้เกิดรายได้กับภาครัฐ โดยสามารถจำหน่ายทรัพยากรน้ำไปให้กิจกรรมอื่น ที่นอกเหนือจากการเกษตร ดังนั้นองค์กรในส่วนนี้จึงน่าจะมีการจัดตั้งขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส ซึ่งอาจแยกตัวมาจากกรมชลประทานก็ได้

2.3 การใช้นโยบายการจัดเก็บค่าน้ำชลประทานที่สอดคล้องกับต้นทุน ควรเลือกดำเนินการกับพื้นที่ที่มีระบบชลประทานที่ชัดเจนก่อน

2.4 ถ้าหากมีการโอนเงินไปสู่ครัวเรือนภาคการเกษตรหลังจากมีการใช้นโยบาย ควรกระทำในระยะแรกเท่านั้น และเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่งจนเกษตรกรสามารถปรับตัวได้ การให้เงินโอน

ควรปรับเปลี่ยนไปเป็นกองทุนส่งเสริมการทำอาชีพ เพื่อให้เกษตรกรสามารถมีรายได้เสริมเพื่อมาทดแทนรายได้จากการเกษตรเดิมจนเกษตรกรสามารถเลี้ยงตนเองได้ นับเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

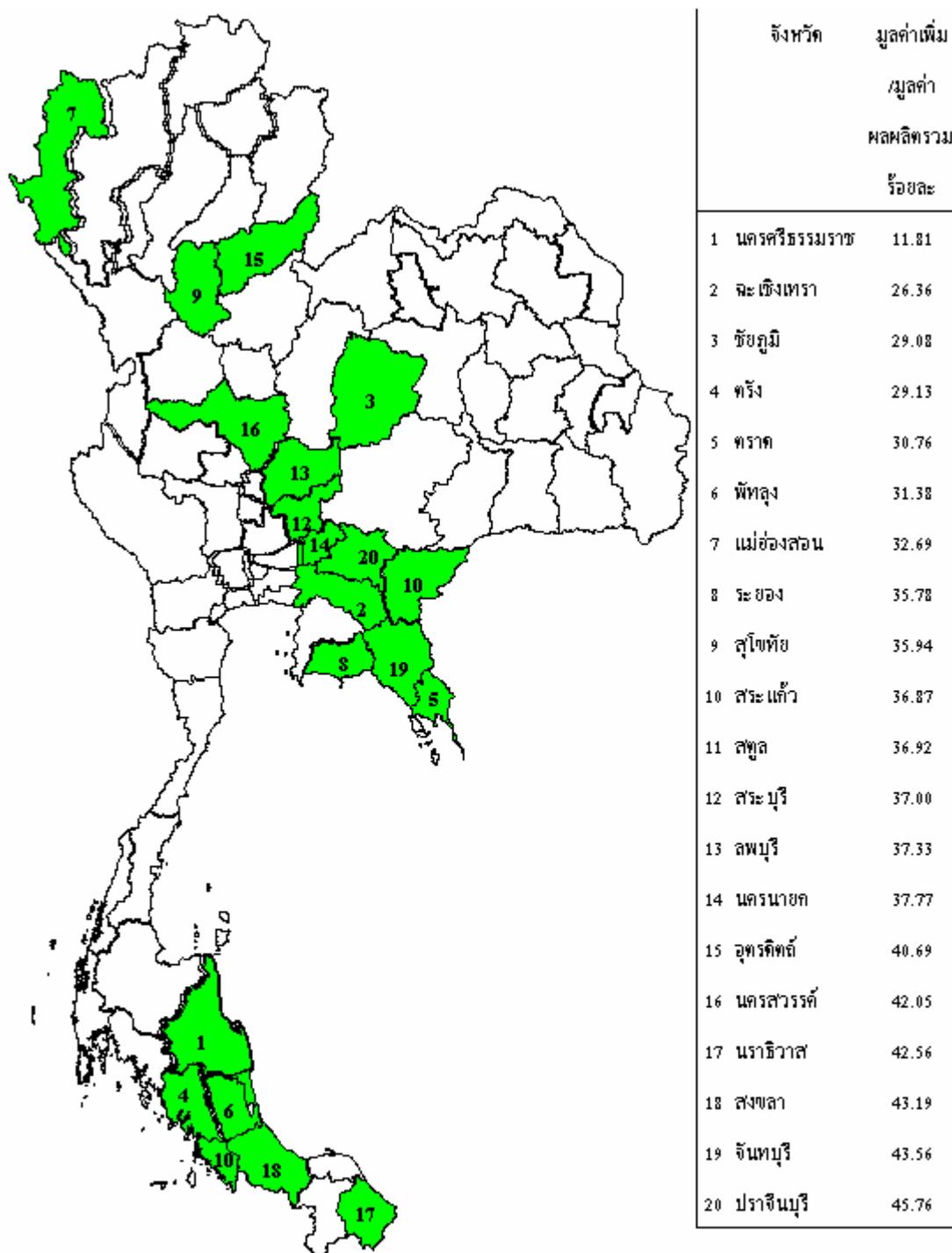
2.5 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้นโยบายที่ทำให้การลดการผลิตทางการเกษตร อันได้แก่ ข้าว พืชไร่ ไม้ผล เป็นผลกระทบโดยตรงทั้งในด้านการลดปริมาณการใช้น้ำและปริมาณความสกปรก แต่การลดการผลิตไม่สามารถระบุตำแหน่งในเชิงภูมิศาสตร์ได้ ดังนั้น ภาครัฐควรรหาเครื่องมือเพื่อเป็นแนวทางในการควบคุมผลกระทบที่เกิดขึ้นให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ยกตัวอย่างเช่น ใช้สัดส่วนมูลค่าเพิ่มต่อต้นทุนทั้งหมดเป็นเครื่องมือ โดยในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์การลดการผลิตควรลดพื้นที่ที่มีสัดส่วนของมูลค่าเพิ่มน้อยก่อน ดังตัวอย่างของการปลูกพืชข้าว (ภาพที่ 21) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติจริงอาจต้องพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ปัจจัยทางด้านสังคม ทรัพยากรดิน ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2.6 การใช้นโยบายการให้สิทธิในการทิ้งน้ำเสียซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ ต้องระวังในส่วน ของจำนวนผู้ได้รับใบอนุญาต กล่าวคือ ถ้าจำนวนผู้ได้ใบอนุญาตมีน้อยราย ตลาดของใบอนุญาต จะไม่เป็นการแข่งขันอย่างสมบูรณ์ ซึ่งถ้าหากเป็นเช่นนี้ผู้ประกอบการรายใหญ่อาจมีอิทธิพลต่อราคาใบอนุญาตปล่อยน้ำเสียได้

2.7 ควรควบคุมค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการค่าติดตาม และค่าใช้จ่ายในการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย ของการใช้นโยบายการให้สิทธิในการทิ้งน้ำเสียซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ ให้มีต้นทุนน้อยกว่ามาตรการควบคุมและบังคับ CAC

2.8 การใช้นโยบายการให้สิทธิในการทิ้งน้ำเสียซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ ควรใช้กับความสกปรกในรูปของ BOD อย่างเดียวกัน และหลังจากใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงค่อยขยายไปเป็นความสกปรกในรูปอื่น ๆ อีก

2.9 ควรให้ความช่วยเหลือกับอุตสาหกรรมรายใหม่ซึ่งมีความต้องการซื้อใบอนุญาต เพราะอาจจะถูกอุตสาหกรรมรายเดิมกีดกันได้ และภาครัฐควรมีการทบทวนกฎข้อบังคับใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย

ภาพที่ 21 สัดส่วนระหว่างมูลค่าเพิ่มกับมูลค่าผลผลิตรวมจากการปลูกข้าวเจ้าของ 20 จังหวัดที่ควร
ลดพื้นที่การปลูกข้าว

3. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายในด้านอื่น ๆ

3.1 ควรกำหนดนโยบายปฏิรูปที่ดินให้มีการส่งเสริมวิธีการเกษตรพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับระบบนิเวศ รวมทั้งเน้นการผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงคนในท้องถิ่นมากกว่าเน้นการส่งออก ยกตัวอย่างเช่น การบริโภคข้าว ซึ่งมนุษย์ต้องการเพียง 120 กก/เดือน เมื่อคำนวณกับประชากรของประเทศไทย 63 ล้านคน พบว่ามีความต้องการบริโภคข้าวสารเพียง 7.56 ล้านตัน/ปี คิดเป็นร้อยละ 37.99 ของผลผลิตทั้งหมดในปี 2548 ประมาณ 19.90 ล้านตัน

3.2 ความจริงอุปสงค์ที่มีผลต่อการทรัพยากรน้ำคืออุปสงค์ขั้นสุดท้าย ซึ่งอุปสงค์ดังกล่าวขึ้นอยู่กับจำนวนประชากร ดังนั้นถ้าหากควบคุมจำนวนประชากรให้เหมาะสม กล่าวคือให้มีการเพิ่มจำนวนประชากรให้น้อยที่สุดแต่มีโครงสร้างของประชากรที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศด้วย กล่าวคือควรปรับโครงสร้างของอาชีพให้เหมาะสมกับการพัฒนาแบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง

4. ข้อเสนอในการศึกษาครั้งถัดไป

4.1 เนื่องจากปัญหาในเชิงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาเฉพาะพื้นที่ ทำให้การศึกษาครั้งนี้ไม่สามารถเชื่อมโยงผลกระทบจากการวิเคราะห์ดุลยภาพทั่วไป ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ในระดับประเทศ ไปสู่ผลกระทบในเชิงกายภาพในระดับพื้นที่ได้มากนัก ดังนั้นการศึกษาในครั้งถัดไป ถ้าหากสามารถจำกัดพื้นที่ศึกษาเฉพาะรายลุ่มน้ำ ก็จะทำให้การศึกษาสามารถเชื่อมโยงผลกระทบทั้งในส่วนเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

4.2 การศึกษาครั้งนี้ไม่ได้ผนวกกับกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมบำบัดน้ำเสียของอุตสาหกรรม ซึ่งต้นทุนการบำบัดน้ำเสียเป็นต้นทุนที่แฝงอยู่กับต้นทุนการผลิต ซึ่งการศึกษาครั้งนี้มีข้อมูลจำกัดในเรื่องต้นทุนดังกล่าว ดังนั้นการศึกษาครั้งถัดไป ถ้าสามารถรวบรวมข้อมูลต้นทุนทางด้าน การบำบัดน้ำเสียของอุตสาหกรรมได้ อาจศึกษาในรูปของทดแทนระหว่าง การบำบัดน้ำเสีย หรือ การซื้อขายใบอนุญาต

4.3 การศึกษาครั้งนี้เน้นว่าเป็นการวัดผลกระทบในระยะกลาง ซึ่งการศึกษาจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเมื่อสามารถศึกษาการวัดผลกระทบในระยะยาว โดยสามารถวิเคราะห์ได้จากแบบจำลองดุลยภาพทั่วไป แบบพลวัต (Dynamic)

4.4 การศึกษาครั้งนี้มีได้มูลค่าของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมผนวกเข้ากับการวิเคราะห์ดุลยภาพทั่วไป ดังนั้นการศึกษาในครั้งถัดไปถ้าสามารถนำมูลค่าของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเข้าสู่แบบจำลองได้ ซึ่งอาจจะผ่านทาง การผลิต หรือการบริโภค แล้วแต่ความเหมาะสม ก็จะทำให้การวิเคราะห์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4.5 การกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ ใน ฟังก์ชันการผลิต การบริโภค มิได้กำหนดไว้แน่นอนตายตัว ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงภาพความสัมพันธ์ จึงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมของการวิเคราะห์

4.6 ระบบชลประทานจุลภาคก็เป็นระบบชลประทานแบบหนึ่งที่น่าสนใจ ซึ่งทำให้การใช้น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นโครงการที่สามารถใช้ได้ทั้งพื้นที่น้ำฝน และพื้นที่ชลประทาน สำหรับประเทศไทยก็ได้มี การดำเนินการ โครงการนี้ไปแล้วในเขตพื้นที่ของ สปก. ซึ่งจากการประเมินผลโครงการกล่าวได้ว่า ระบบชลประทานจุลภาคสามารถทำให้การปลูกพืชทั้งไม้ผล และพืชผัก มีความคุ้มทุน ณ อัตราคิดลดที่ร้อยละ 12 และสามารถใช้น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การส่งเสริมที่ผ่านมาเป็นการส่งเสริมให้ดำเนินการเพียงรายละ 1 ไร่ สำหรับพืชผัก และ 2 ไร่ สำหรับผลไม้ ดังนั้นถ้าหากภาครัฐส่งเสริมโครงการนี้ ในเขตพื้นที่น้ำฝน ซึ่งนับว่าทางออกที่ดีที่สุดสำหรับการจัดการน้ำที่เป็นธรรมและครอบคลุมถึงคนจน ดังนั้น การศึกษาผลกระทบจากการใช้ระบบชลประทานจุลภาคที่มีต่อระบบเศรษฐกิจจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะศึกษาในโอกาสต่อไป

4.7 การจัดการทรัพยากรน้ำในด้านปริมาณน้ำ ที่สำคัญอีกนโยบายหนึ่งการออกใบอนุญาตที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสำหรับทรัพยากรน้ำ นับว่าเป็นนโยบายที่น่าสนใจและสามารถรองรับนโยบาย การจัดเก็บค่าน้ำชลประทานได้ในอนาคต ดังนั้นการศึกษาถึงนโยบายดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ